

(i) Printed Pages : 7

Roll No.

(ii) Questions : 9 Sub. Code :

2	5	3	5	8
---	---	---	---	---

Exam. Code :

0	3	0	9
---	---	---	---

**Master of Arts (Economics) 3rd Semester
(2124)**

INDIAN ECONOMIC ISSUES-I

Paper : MAECO-302 (In all Mediums)

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 80

Note :— Attempt **FIVE** questions in all. Q. No. 1 is compulsory.
Select at least **ONE** question from each Unit.

1. Short Answer Type Questions. Attempt any **TEN** parts :

- (i) Causes of rural indebtedness during British Rule.
- (ii) Consequences of commercialization of agriculture during British Rule.
- (iii) Two major effects of British Rule on Indian Economy.
- (iv) Need of Structural Adjustment Program in India.
- (v) Rationale for Privatisation in Indian Economy.
- (vi) Trends in Employment Since 2010.
- (vii) Status of Rural Poverty in India.
- (viii) Enlist poverty reduction initiatives in India.
- (ix) Status of Inter-State disparities in case of Industrialization.

- (x) Need of Secondary agriculture in India.
- (xi) Problems faced by Indian agriculture.
- (xii) PDS System and its role in food security in India.
- (xiii) Objectives of Industrial Policy 1991.
- (xiv) Structure of India's Industrial Sector.
- (xv) Challenges to the manufacturing sector in India. $10 \times 2 = 20$

UNIT-I

2. Critically analyze the effects of British Rule (1850-1947) on the Indian Economy. 15
3. Discuss the state of the Indian economy in 1990-91. Was the introduction of economic reforms, such as globalization, privatization and liberalization, the only viable solution to address the economic crisis of the late 1990s ? Provide a detailed answer and justification. 15

UNIT-II

4. Summarize the major estimates regarding unemployment and poverty in India. Critically evaluate the policy initiatives undertaken by the Indian Government to tackle these issues. 15
5. During post-reform period, inter-state disparities have increased, and the government has not implemented effective policy measures to reduce them. Do you agree or disagree with this statement ? Provide a detailed explanation and justification. 15

UNIT-III

6. Critically assess the impact of economic reforms on the growth and structure of Indian Agriculture. 15
7. Examine the current status of Food Security in India. Additionally, suggest policy options to ensure Food Security in India. 15

UNIT-IV

8. Assess the appropriateness of industrial policy measures introduced during the post-reform period concerning the structure of Indian Industry. Support your answer with empirical evidence. 15
9. Highlight the key trends in growth and structural changes in India's manufacturing sector since 1991. Also, identify the major strengths and weaknesses of this sector. 15

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- कुल पांच प्रश्न हल करें। प्रश्न संख्या 1 अनिवार्य हैं। प्रत्येक यूनिट में से कम से कम एक प्रश्न चुनें।

1. लघु उत्तरीय प्रश्न। कोई भी दस भाग हल करें :
 - (i) ब्रिटिश शासन के दौरान ग्रामीण ऋणग्रस्तता के कारण।
 - (ii) ब्रिटिश शासन के दौरान कृषि के व्यावसायीकरण के परिणाम।
 - (iii) भारतीय अर्थव्यवस्था पर ब्रिटिश शासन के दो प्रमुख प्रभाव।
 - (iv) भारत में संरचनात्मक समायोजन कार्यक्रम की आवश्यकता।
 - (v) भारतीय अर्थव्यवस्था में निजीकरण का औचित्य।
 - (vi) 2010 से रोजगार में रुझान।

- (vii) भारत में ग्रामीण गरीबी की स्थिति।
- (viii) भारत में गरीबी कम करने के पहलों की सूची बनाएं।
- (ix) औद्योगीकरण के मामले में अंतर-राज्यीय असमानताओं की स्थिति।
- (x) भारत में द्वितीयक कृषि की आवश्यकता।
- (xi) भारतीय कृषि के सामने आने वाली समस्याएं।
- (xii) PDS प्रणाली और भारत में खाद्य सुरक्षा में इसकी भूमिका।
- (xiii) औद्योगिकी नीति 1991 के उद्देश्य।
- (xiv) भारत के औद्योगिक क्षेत्र की संरचना।
- (xv) भारत में विनिर्माण क्षेत्र के लिए चुनौतियां। 10×2=20

यूनिट-I

2. भारतीय अर्थव्यवस्था पर ब्रिटिश शासन (1850-1947) के प्रभावों का आलोचनात्मक विश्लेषण करें। 15
3. 1990-91 में भारतीय अर्थव्यवस्था की स्थिति पर चर्चा करें। क्या वैश्वीकरण, निजीकरण और उदारीकरण जैसे आर्थिक सुधारों की शुरुआत 1990 के दशक के उत्तरार्ध के आर्थिक संकट को दूर करने का एकमात्र व्यवहार्य समाधान था ? विस्तृत उत्तर और औचित्य प्रदान करें। 15

यूनिट-II

4. भारत में बेरोजगारी और गरीबी के संबंध में प्रमुख अनुमानों का सारांश दें। इन मुद्दों से निपटने के लिए भारत सरकार द्वारा की गई नीतिगत पहलों का आलोचनात्मक मूल्यांकन करें। 15
5. सुधार के बाद की अवधि के दौरान, अंतर-राज्यीय असमानताएं बढ़ी हैं, और सरकार ने उन्हें कम करने के लिए प्रभावी नीतिगत उपाय लागू नहीं किए हैं। क्या आप इस कथन से सहमत हैं या असहमत हैं ? विस्तृत स्पष्टीकरण और औचित्य प्रदान करें। 15

ਯੂਨਿਟ-III

6. ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਔਰ ਸੰਰਚਨਾ ਪਰ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਮੂਲਯਾਂਕਨ ਕਰੋਂ। 15
7. ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਖਾਢ ਸੁਰਕਸ਼ਾ ਕੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਕਾ ਪਰੀਕਸ਼ਣ ਕਰੋਂ। ਇਸਕੇ ਅਤਿਰਿਕਤ, ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਖਾਢ ਸੁਰਕਸ਼ਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਨੀਤੀਗਤ ਵਿਕਲਪ ਸੁਝਾਓਂ। 15

ਯੂਨਿਟ-IV

8. ਭਾਰਤੀ ਉਦਯੋਗ ਕੀ ਸੰਰਚਨਾ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਬਾਦ ਕੀ ਅਵਧਿ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀ ਗਈ ਔਦਯੋਗਿਕ ਨੀਤੀ ਉਪਾਯੋਂ ਕੀ ਉਪਯੁਕਤਤਾ ਕੋ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰੋਂ। ਅਪਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕਾ ਸਾਖ਼ਯ ਕੇ ਸਾਥ ਸਮਰਥਨ ਕਰੋਂ। 15
9. 1991 ਕੇ ਬਾਦ ਸੇ ਭਾਰਤ ਕੇ ਵਿਨਿਰਮਾਣਿ ਖੇਤਰ ਮੇਂ ਵ੍ਰੱਡਿ ਔਰ ਸੰਰਚਨਾਤਮਕ ਪਰਿਵਰਤਨੋਂ ਕੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਝਾਨੋਂ ਪਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਡਾਲੋਂ। ਸਾਥ ਹੀ, ਇਸ ਖੇਤਰ ਕੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸ਼ਕਤੀਯੋਂ ਔਰ ਕਮਜ਼ੋਰੀਯੋਂ ਕੀ ਪਹਚਾਨ ਬਤਾਓਂ। 15

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :- ਕੁੱਲ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚੁਣੋ।

1. ਲਘੁ ਉੱਤਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਦਸ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰੋ :
 - (i) ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਪੇਂਡੂ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਕਾਰਨ।
 - (ii) ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੌਰਾਨ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਵਪਾਰੀਕਰਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ।
 - (iii) ਭਾਰਤੀ ਆਰਥਿਕਤਾ 'ਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪ੍ਰਭਾਵ।
 - (iv) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਢਾਂਚਾਗਤ ਸਮਾਯੋਜਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਲੋੜ।
 - (v) ਭਾਰਤੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਲਈ ਤਰਕ।
 - (vi) 2010 ਤੋਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਵਿੱਚ ਰੁਝਾਨ।

(vii) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡੂ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ।

(viii) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਘਟਾਉਣ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰੋ।

(ix) ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ।

(x) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੈਕੰਡਰੀ ਖੇਤੀ ਦੀ ਲੋੜ।

(xi) ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ।

(xii) PDS ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਭੂਮਿਕਾ।

(xiii) ਉਦਯੋਗਿਕ ਨੀਤੀ 1991 ਦੇ ਉਦੇਸ਼।

(xiv) ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਢਾਂਚਾ।

(xv) ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਖੇਤੀ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀਆਂ। 10×2=20

ਯੂਨਿਟ-I

2. ਭਾਰਤੀ ਆਰਥਿਕਤਾ 'ਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ (1850-1947) ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ। 15

3. 1990-91 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਕੀ ਸੰਸਾਰੀਕਰਨ, ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਅਤੇ ਉਦਾਰੀਕਰਨ ਵਰਗੇ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੀ 1990 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਿਹਾਰਕ ਹੱਲ ਸੀ ? ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਉੱਤਰ ਅਤੇ ਤਰਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ। 15

ਯੂਨਿਟ-II

4. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਬਾਰੇ ਮੁੱਖ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਦਿਓ। ਇਹਨਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨੀਤੀਗਤ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੋ। 15

5. ਸੁਧਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵਧੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨੀਤੀਗਤ ਉਪਾਅ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕਥਨ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਜਾਂ ਅਸਹਿਮਤ ਹੋ ? ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਤਰਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੋ।

15

ਯੂਨਿਟ-III

6. ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਢਾਂਚੇ 'ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੋ। 15
7. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੋ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨੀਤੀਗਤ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿਓ। 15

ਯੂਨਿਟ-IV

8. ਭਾਰਤੀ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਦਯੋਗਿਕ ਨੀਤੀ ਉਪਾਵਾਂ ਦੀ ਉਚਿਤਤਾ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੋ। ਅਨੁਭਵੀ ਸਬੂਤਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਉੱਤਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰੋ। 15
9. 1991 ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਢਾਂਚਾਗਤ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਰੁਝਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰੋ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ। 15